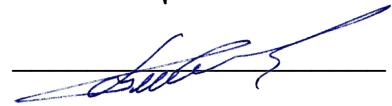

Міністерство освіти і науки України
Національний еколого-натуралістичний центр учнівської
молоді МОН України

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Директор НЕНЦ,
доктор педагогічних
наук, професор

**Володимир
ВЕРБИЦЬКИЙ**

(підпис)

«____»_____2025р.

Концепція природоохоронної освіти в Україні (складова позашкільної освіти)

ОБГОВОРЕНО

на засіданні педагогічної ради НЕНЦ
протокол №4 від 26 серпня 2025 р.

м. Київ, 2025 р.

Концепція природоохоронної освіти в Україні (складова позашкільної освіти)

Вступ

Ця Концепція визначає систему цілей, принципів, змістових компонентів і механізмів впровадження природоохоронної освіти в закладах освіти та громадах з метою формування екологічної грамотності й практичних природоохоронних компетентностей у громадян різних вікових груп.

Актуальність

Актуальність цієї Концепції обумовлена комплексом об'єктивних факторів: поглибленням екологічних проблем внаслідок антропогенного навантаження та кліматичних змін; потребою відновлення і управління земельними ресурсами після воєнних дій; зростанням ролі екологічних компетенцій у процесах економічної трансформації; а також міжнародними зобов'язаннями України у сфері сталого розвитку.

Впровадження Концепції забезпечить системну підготовку фахівців, формування природоохоронної культури та ефективну взаємодію освіти, науки, громади і бізнесу для збереження та відновлення природного середовища.

Чому це важливо — ключові аргументи:

- **Екологічні ризики зростають.** Деградація ґрунтів, забруднення вод та повітря, втрата біорізноманіття й екстремальні кліматичні явища вимагають системних знань і практичних навичок у широкого кола громадян і фахівців.
- **Післявоєнне відновлення територій.** Реабілітація пошкоджених земель, управління ризиками та відновлення екосистем потребують підготовлених команд і локальних ініціатив.
- **«Зелена» економіка і ринок праці.** Перехід на низьковуглецеві технології, відновлювальну енергетику та екологічно відповідальне сільське господарство створює попит на нові компетенції.
- **Міжнародні зобов'язання.** Виконання Цілей сталого розвитку (SDG), Угоди про клімат та інших міжнародних ініціатив потребує системної освіти для сталого розвитку.
- **Соціальна стійкість і здоров'я.** Освічене суспільство краще протидіє екологічним загрозам для здоров'я населення (забруднення, хімічні ризики) і має вищу готовність до спільних дій.

- **Формування громадянської активності.** Природоохоронна освіта стимулює участь у місцевих ініціативах, громадянській науці та контролі за екологічною політикою.

На чому базується Концепція (основні підстави):

Підставою для розроблення цієї Концепції є: положення чинного законодавства України у сфері освіти та охорони навколишнього середовища; державні й галузеві програми розвитку освіти; міжнародні зобов'язання України у сфері освіти для сталого розвитку (зокрема виконання ЦСР — Target 4.7); сучасні науково-методичні підходи до формування екологічних компетентностей; а також аналіз національних потреб у підготовці фахівців та формуванні екологічної культури населення ([Законодавство України](#), [unstats.un.org](#)).

1. **Нормативно-правова база (державні документи та стандарти).** Концепція спирається на національні правові акти й викладені в них повноваження/обов'язки системи освіти і органів управління довідкам (законодавство про освіту, про екологію та державні концепції екологічної освіти). Це забезпечує легітимність, можливість інтеграції в навчальні плани та доступ до державного й місцевого фінансування ([Законодавство України](#)).
2. **Міжнародні рамки та глобальні зобов'язання (ESD, ЦСР/SDG 4.7).** Концепція орієнтується на міжнародні підходи до освіти для сталого розвитку (Education for Sustainable Development), а також на цілі сталого розвитку ООН (зокрема Target 4.7), що визначають очікувані компетентності й напрями інтеграції ESD у політику, навчальні програми й підготовку вчителів ([unesco.org](#), [unstats.un.org](#)).
3. **Науково-методологічна основа (екологічні і соціально-гуманітарні науки).** Концепція базується на сучасних знаннях з екології, екосистемних послуг, сталого розвитку, а також соціальних наук (поведінкова екологія, громадська участь). Це дає змістовну основу для змісту навчання (що саме вчити) і методів (як вчити — через експеримент, польові дослідження, аналіз даних) ([kntiis.od.ua](#)).
4. **Педагогічні підходи і теорії навчання.** Методологія спирається на сучасні педагогічні парадигми: компетентнісний підхід, освіта протягом життя (lifelong learning), конструктивізм, проєктно-орієнтоване навчання, експериментальне (польове) навчання, трансформативне навчання (формування цінностей і ставлень). Ці підходи визначають форми і методи реалізації концепції (PBL, еко-лабораторії, волонтерські проєкти) ([unesco.org](#)).
5. **Соціально-економічні реалії і стратегічні потреби країни.** Концепція враховує: потреби «зеленої» трансформації економіки (попит на «зелені» компетенції), виклики кліматичних змін, деградації земель і наслідки воєнних дій — тобто практичну необхідність готувати фахівців і активних громадян для відновлення та управління

ресурсами. (Джерело: національні аналітичні огляди та тематичні дослідження у сфері екологічної освіти) (ekoltava.org, kntiis.od.ua).

6. **Етичні та культурні засади.** Концепція спирається на принципи екологічної етики, відповідальності за природу, міжпоколінної справедливості, поваги до біорізноманіття і прав людини — це визначає виховний аспект: не лише знання і навички, а й цінності та мотивацію до дій.
7. **Технологічна й інструментальна база.** Використання сучасних інструментів (ГІС, дистанційне зондування, цифрові навчальні платформи, citizen science) як механізмів для практичного навчання та моніторингу результатів. Це дозволяє поєднати теорію з практикою і масштабувати навчальні ініціативи.

Завдання Концепції:

1. Інтегрувати природоохоронні компоненти в освітні плани.
2. Забезпечити підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників.
3. Розвивати інфраструктуру для польових практик і лабораторій.
4. Стимулювати партнерство між закладами освіти, місцевою владою, неурядовими громадськими організаціями та бізнесом.
5. Впровадити механізми оцінювання та моніторингу результатів освітніх заходів.

Ключові принципи, що впливають із цих підстав

- **Неперервність освіти** (від дошкілля до університету і далі). ([Законодавство України](#)). Освіта протягом життя.
- **Міждисциплінарність** і інтеграція в усі шкільні/вузівські дисципліни. ([Законодавство України](#)).
- **Практикоорієнтованість**: польові практики, проекти з громадами.
- **Компетентнісності** — орієнтація на знання, уміння та ставлення.
- **Громадської участі** — залучення місцевих громад і НГО.
- **Екологічної справедливості** — увага до вразливих груп.
- **Цифрової підтримки** — використання ГІС та дистанційного зондування.

Цільові групи

- Заклади дошкільної освіти та початкова школа.
- Середня школа (12–18 років).
- Професійно-технічні заклади освіти.
- Заклади вищої освіти.
- Освітняни, науковці, науково-педагогічні працівники.
- Громадські активісти та місцева влада.
- Батьківська громада.

Основні напрями реалізації Концепції

Основні напрями реалізації природоохоронної освіти охоплюють комплекс взаємопов'язаних сфер діяльності, спрямованих на формування екологічної свідомості та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Освітній напрям передбачає глибоку інтеграцію екологічної тематики в навчальні програми, що включає проведення уроків, факультативів, гурткових занять, а також дослідницьких і проєктних робіт. Завдяки цьому учні отримують ґрунтовні знання про закономірності функціонування екосистем, взаємозв'язки між діяльністю людини та станом довкілля. Виховний напрям зосереджується на формуванні екологічної культури та морально-етичних цінностей шляхом проведення тематичних заходів, природоохоронних акцій, екологічних свят, конкурсів і фестивалів, що виховують відповідальне ставлення до природи та стимулюють емоційно-позитивне сприйняття навколишнього світу. Практичний напрям спрямований на розвиток у школярів навичок реальної екологічної дії, зокрема участі у посадці дерев і кущів, прибиранні територій, очищенні водойм, сортуванні відходів, організації шкільних розсадників та моніторингу стану навколишнього середовища. Інформаційний напрям забезпечує поширення екологічних знань через створення шкільних медіапроєктів, відеороликів, інформаційних бюлетенів, стендів, виставок, а також активне використання соціальних мереж для популяризації екологічної тематики серед учнів, педагогів та громади. Партнерський напрям передбачає налагодження тісної співпраці закладів освіти з природоохоронними організаціями, науковими установами, громадськими ініціативами, органами місцевої влади та бізнесом, що дозволяє реалізовувати масштабні природоохоронні проєкти, обмінюватися досвідом і залучати додаткові ресурси для спільного збереження довкілля.

У межах реалізації природоохоронної освіти важливо охопити кілька взаємопов'язаних напрямів, що забезпечують її системність, практичну орієнтацію та ефективність. Першим із них є навчально-методичний напрям, який передбачає розробку та впровадження навчальних курсів «Основи екології», «Людина і природа», «Сталий розвиток», а також інтеграцію природоохоронної тематики у зміст таких предметів, як біологія, географія, хімія, фізика, історія та література. Важливою складовою цього напрямку є використання міжпредметних зв'язків і принципів STEAM-освіти, що сприяє формуванню системного екологічного мислення.

Позакласна та позашкільна робота є другим вагомим напрямом, який дозволяє учням застосовувати знання на практиці. Йдеться про діяльність екологічних гуртків, наукових секцій, клубів і дитячих екологічних парламентів. Особливе значення мають конкурси, екологічні квести, акції на кшталт «Зробимо Україну чистою», «День Землі» чи «Година Землі». Доцільним є також створення шкільних теплиць, розсадників, організація польових лабораторій, що

поглиблює екологічні навички учнів і розвиває інтерес до дослідницької діяльності.

Інфраструктурно-практичний напрям включає створення на базі освітніх закладів еколого-освітніх центрів та екологічних стежок, які стають не лише навчальним, а й просвітницьким середовищем. Території шкіл можна ефективно використовувати для навчального озеленення, сортування відходів, компостування. Водночас учні залучаються до волонтерської діяльності в національних парках, заповідниках, беруть участь у громадських ініціативах, що сприяє формуванню практичного досвіду та екологічної відповідальності.

Інформаційно-комунікаційний напрям зосереджений на активному використанні сучасних засобів комунікації для екопросвіти. Це включає проведення інформаційних кампаній, поширення екологічного контенту в соціальних мережах, розробку екоуроків, мультимедійних презентацій, екоподкастів і відео. Важливо також залучати до цього процесу батьків, представників громади та підприємств, формуючи єдине екологічно орієнтоване середовище.

Завершальним, але не менш важливим, є напрям партнерства та співпраці. Його реалізація передбачає взаємодію з Міністерством освіти і науки України, Державною екологічною інспекцією, Національним еколого-натуралістичним центром, закладами вищої освіти, природоохоронними громадськими організаціями. Спільні заходи з місцевими громадами, засобами масової інформації, екоактивістами забезпечують ширший вплив на формування екологічної свідомості молоді й підвищення рівня екологічної культури суспільства загалом.

Очікувані результати реалізації Концепції

У результаті впровадження природоохоронної освіти буде сформовано екологічно свідому особистість, здатну усвідомлювати глибинні зв'язки між людиною і природою, розуміти причини та наслідки екологічних проблем, а також відповідально діяти задля їхнього подолання. Зросте рівень екологічної культури у суспільстві, що виявлятиметься у відповідальному ставленні до довкілля у повсякденному житті, побуті, на робочому місці, у сфері споживання ресурсів. Учні та студенти набудуть практичних природоохоронних навичок через участь у реальних екологічних акціях, моніторингах, сортуванні відходів, заходах із енергозбереження, що сприятиме формуванню активної громадянської позиції.

Екологічна тематика буде інтегрована в усі рівні освіти – від дошкільної до вищої та післядипломної, що дозволить сформувати цілісну систему екологічної підготовки. Паралельно з цим здійснюватиметься підвищення професійної компетентності педагогів, які використовуватимуть сучасні методики викладання і залучатимуть учнів до проєктної та дослідницької діяльності з охорони природи.

Важливою складовою стане розвиток партнерства та міжсекторальної співпраці між закладами освіти, природоохоронними організаціями, науковими установами, представниками влади, бізнесу та громадянського суспільства, що дозволить об'єднати зусилля для досягнення спільної мети — збереження довкілля. Завдяки цьому зростатиме готовність молодого покоління до реалізації принципів сталого розвитку, тобто до прийняття рішень, що одночасно враховують потреби природи, суспільства і майбутніх поколінь. Зрештою, очікується зменшення негативного впливу людини на довкілля шляхом зниження рівня забруднення, раціонального використання ресурсів і зменшення.

Критерії успішності

- % закладів, що інтегрували природоохоронні модулі.
- Кількість педагогів, що пройшли підвищення кваліфікації.
- Реалізовані локальні проекти з вимірними результатами.

Практичні наслідки для закладів освіти та громад

- Введення міждисциплінарних курсів і польових практик (ГІС, моніторинг, оцінка впливу).
- Розвиток партнерств: заклад освіти — місцева влада — НГО — бізнес.
- Підготовка програм підвищення кваліфікації викладачів і освітніх тренерів.
- Впровадження механізмів оцінювання компетентностей (портфоліо, рубрики, показники участі в проєктах, конференціях тощо).

Ризики та заходи пом'якшення

- *Ризик:* брак фінансування. *Заходи:* диверсифікація джерел, грантові заявки.
- *Ризик:* нестача підготовлених кадрів. *Заходи:* програми підвищення кваліфікації, мережеві семінари.
- *Ризик:* низька зацікавленість учасників. *Заходи:* мотивуючі механізми (сертифікація, публічне визнання).

Резюме Концепції

Концепція природоохоронної освіти спрямована на формування в громадян України, особливо в дітей і молоді, екологічної свідомості, культури поведінки у природному середовищі та здатності до активної участі у збереженні довкілля. Її мета полягає у створенні системи безперервної екологічної освіти, яка охоплює всі етапи життя

– від дошкільного віку до дорослого населення, забезпечує набуття екологічних знань, виховання дбайливого ставлення до природи та розвиток практичних умінь у сфері охорони навколишнього середовища.

Запровадження концепції передбачає оновлення змісту освіти з урахуванням екологічних аспектів, підготовку педагогічних кадрів, розвиток партнерства з громадськими організаціями та місцевими громадами, а також використання сучасних цифрових і інтерактивних технологій навчання. У підсумку, Концепція природоохоронної освіти є стратегічним інструментом сталого розвитку України, покликаним забезпечити виховання нового покоління свідомих, обізнаних та відповідальних громадян.